

EUSKARA ETA EUSKAL LITERATURA IPARRALDEAN

Piarres Xarrittonek

Joan den urrilean, Arantzazuko bileran, bapatean, Piarres Lafittek oro harriturik ezarri zituen, askotan egitea laket duen bezala, hunelatsu ziola: «Hegoaldeko anaiak, ikusten zaituztet berotuak ari, gure «H» famatua zuen euskalkietan sartu nahiz, gure euskalkiekin batasuna egin beharrez, bainan jakin ezazue gurea ez dela konda, gureak egina duela».

Ez nuen nihaurk hortan utzi nahi izan P. Lafitten errana, bainan gaur behar nuke hemen hobeki haztatu solas hori.

Zertan dugu iparraldean euskal literatura, zertan ere euskara?

Mintzaira bat, eta beraz literatura bat, askotarako balia ditazke; hala nola otoitza, lanerako, ametserako, gudurako edo berriketarako. Egundainotik, ala Bernat Detxepare, ala Lizarraga, ala Axularrez geroztik euskal literatura baliatu izan da otoitza, kristau fedearen zerbitzuko.

Ohidura horri jarraitzen gizaizko iparraldekoak. Ez dut uste oraino ere ba duela gure mintzairak beste nihon, elizan bezalako lekuri. Gogoan har detzagun berriki agertu diren sainduen biziak: Domingo Soubelet-en *Maria Goretti*, J. Baptiste Echeberry-ren *Frantziako erregina*, Piarres Narbaitz-en *San Frantzisko Xabirrekoa*.

Gogoan har ere P. Narbaitz beraren eta Guillaume Eppherren *Eliza liburuak*. Gogoan har oroz gainetik, Belokeko Aita Diharce, aita Lertxundi eta beste beneditar askoren inguruan, Piarres An-

diazabal eta bere apez lagunek, euskal elizkizun berrientzat egin izan duten lan izigarria. Gure eliza batetako ehorzketa batean aurkitu denak, aitor dezake gure euskal elizetako *irakurgai*, *salmo*, *kantu* ta hitzaldiek ez dutela nihongo erdarazkoeri zorrik.

Zerbait erran behar banu oraino pundu huntaz, hauxe nioke:

- 1-ik.—Ez ditugula gure aberastasun horiek aski, edo batere, baliatzen gure hiri ta hirisketako euskaldunekin.
- 2-ik.—Katoliko Ekintza ez zaikula Liturgia bezain ongi heldu izan, euskal kultura bideetan, loakartzerat utzi dituztenaz geroz, batzuen edo bestentzat asmatu ziren *Pan-Pin* eta *Gazte*. No-lazpait diraukete oraindik *Etxea*-k eta *Otoizlari*-k
- 3-ik.—Problema berri bat oraino garbitzeko duguna, *Kateketikarena* dukegu. Bainan apezek bestalde, ba dira ere laikoak, hegoaldeko langilekin lan egin nahi dutenak. Ez dugu auzia galduko iratzaririk gaudeno.

Arrantzarako edo lurgintzarako, euskal arrantzale edo laborariek lehen ere beren mintzaira ibili dute. Gaur, aitor dezakegu gure eskualdeetako langileek ez dutela euskaraz asko ikasiko, beren lanerako. Aipa detzagun bakarrik bi liburu azken urte hauetan agertuak, bat, eta lodiena, Leon Aguerre eta Adrien Gachiteguy-k egina: «*Laborantza*», bestea ttipiagoa, Jean Irigaray-ena: «*Larretzarreko laboraria*».

Halere beren amentsen eta asmuen mamitzeko eta hazteko baitzerabilaten gehienik euskara gure arbasoek, orai ere gaurko euskaldunek, pertsutan edo hitz lauz ba dakite, beren gogo-bihotzen berri emaiten.

Nobela edo eleberri sailetan, Dominique Peillen-en «*Gauaz ibiltzen dena*»-z beste lan handirik ez dugu aipatzeko, bainan en-saio ta kondairetan baginituzke asko lan eder edo bilduak edo biltzeko: hala nola Jean Pierre Irachet, Piarres Larzabal, Marie Jeanne Minaberry-ren Kondaira xarmegarriak eta goizegi galdu ginuen Jean Etchepare gaztearen «*Mendekoste gereziak*».

Oroz gainetik, eta Xalbador, Mattin, Esponde edo beste persulariez kanpo, pertsutan ditugu trebe Iratzeder-Diharce «*Zeru-*

mentitik» eta Jon Mirande, Daniel Landart «*Hogoi urte*» eta Arnaud Erdozaincy, Marie Jeanne Minaberry «*Xoria kantari*» eta Mixel Itzaina eta Piarres Hegitza-Duny Petre. Ez, ez dut uste agortu zaikula gure olerkarien iturria.

Dena dela, teatro lanetan ba dauzka iparralde hunek hiru izen orotan ezagutuak: Pierre Bordaçarre Etxahun, Xuberotar pastoral egilea «*Etxahun*» «*Matalaz*» «*Antxo Azkarra*», etabar.—Telesforo Monzón «*Menditarrak*», «*Behorraren ostikoa*», «*Eneko Bizkai ta Maria Lorka*», etabar, eta hunen adiskide Piarres Larzabal «*Etxahun*», «*Bordaxuri*», «*Urriki latza*», «*Herriko botzak*», «*Berterre-rretze*», «*Matalaz*», beste asko, eta azkenik orai «*Ibañeta*».

Damu da hargatik, alde batetik, teatro lan horiek beti arrakasta handiarekin emanak direlarik, ez baitira maizenik liburutan argitaratzen. Eta beste aldetik, antzerki egile gazte anitzik ez baitze-rauku agertzen.

Gazteak aldiz ba ditugu, *Mixel Labeguerie*-k orori zabaldu de-raukun, euskal kantu berrien sailari jarraikitzeke. Entzunak edo entzunen dituzkegu *Eñaut Etxamendi*, *Manex Pagola* eta *Beñat Sarasola*.

1940-eko gerlaz geroz «*Herria*» dugu iparraldeko astekaria eta hemen ere *Piarres Lafitte*, *Etienne Sallaberry-So Egilea*, *Jean Erre-cart* zenaturra, *Ximon Xori*, *Jean Hiriart Urruty*, *Emile Larre*, *Bernat Goity*, *Beñat Dagorret* eta gure adinetako berriketarien ondotik heldu zaizkigu batere duarik gabe, gu baino gazteagoak: *J. Baptiste Dirassar*, *Jean Louis Davant*, *Ramuntxo Camblong*, *Grégoire Eppherre*, *Xalbat Arbelbide*, *Lucien Echezabarreta*, *Jean Pierre Gurutchet*, *Jean Baptiste Etcharren*, *Christian Laxague*, *Jean Marie St. Jean*, *Battista Larzabal*, *Daniel Landart* eta ez baitukegu txarrena, *Gexan Lantziri-Alfaro*.

Horiek berak eta beste batzu oraino: *Narbaitz jaun kalonjea* eta *Narbaitz jaun errienta*, *Jean Haritschelar euskalzaina* eta *Jacques Etcheverry irakaslea*, behar ginituzte aipatu Frantziako gobernuak egun oroz gure euskarari bere irratian uzten dion xoko xuhurraren betetzen ari direnak gogoratzean.

Bai zinez erran dezakegu, gure ustez, bizi dela oraino euskal literatura iparraldean: orainokoan ba dauzka mintzalari ta idazleak, entzule ta irakurleak. Hegoaldean bezenbat arabera? Ez da hor gure auzia.

Gure gaurko auziak, batasunaren auziak eta ikastolen auziak dira.

Batasunarena aipatu ginuen Arantzazun. Ba dukegu oraino orok zer egin, elgar ezagutzeko, elgar hitz-hartzeko, ortografiari buruz, bainan ere edizioneari buruz.

Ikastolena aipatzen derauku Jean Haristchelar-ek. Gero ba dukegu ere entzun-ikuskien, irrati, telebista, zinearen auzia. Horiek orok eta ekonomiak eta politikak eta ideologiak manatzen baitute mintzairaren geroa. Ez, ez dugu zeren loakar.

Ez dugu ere nihondik zeren lotsa.

Piarres Xarritton